

ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ДІАЛОГІЧНОГО ПРИНЦИПУ В ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Викладено аналіз сучасних філософських та педагогічних гуманістичних концепцій за допомогою їх співставлення, порівняння, синтетичного взаємопроникнення. Конструюється новий підхід до гуманістичної педагогіки - антропосоціальний гуманізм.

Вчені та богослови одностайні у визнанні того факту, що зараз існує протистояння між прагматизмом та духовністю ([8:9-11], [12:8], [7], [3:11-14], [4:4]).

Духовні цінності є вищими життєвими цінностями, які зумовлюють і інші: економічні, політичні тощо. Однак вчені стверджують, що в кризові моменти розвитку суспільства вищими цінностями стають, як правило, економічні (Е.Фромм). Вважається, що пріоритет духовних цінностей може складатися в тому випадку, коли людина стане цілісним центром і «мірою всіх речей». Таким чином, йдеться про зміцнення гуманізму. Саме з останнім вчені пов'язують збереження духовності [1,2]. «Гуманізація ... є в наш час не просто привабливим з етичного погляду гаслом, а нагальною потребою, справою, від здійснення якої залежить, врешті-решт, виживання людства» [9:3].

Впродовж віків гуманістичний потенціал значною мірою коцентрувався саме в християнському гуманізмі, де переплелась ідея Бога та людини як творіння Бога. Християнство досить специфічно вирішує питання гуманізму в умовах боротьби прагматизму та духовності. Головним ідеалом воно визнає Бога, інші ж ідеали (людські) проголошуються сатанинськими, тобто прихованим злом [2,6]. З таким підходом згодні всі християнські конфесії (православ'я, католицизм, протестантизм). Вони визнають лише християнський гуманізм. Всі інші форми гуманізму в християнстві визначаються як «антропоцентризм», що є, на їх погляд, духовною хворобою цивілізації [2,6]. Антропоцентризм та прагматизм, на їх думку, є одним і тим самим поняттям [2,6].

Різниця між християнським гуманізмом та антропоцентристським гуманізмом зображена в табл.1.

Табл.1. Порівняльна характеристика християнського та антропоцентристського гуманізму.

<i>Християнський гуманізм</i>	<i>Антропоцентристський гуманізм</i>
• Абсолют – Бог.	• Абсолют – Людина.
• Гріхозна слабкість людини.	• Ідеал - людина успіху, супермен.
• Необхідність розвитку сумління людини (таїнство каяття).	• Матеріальні цінності – головні, духовні – другорядні.
• Доброта стосовно інших людей.	• Любов до себе. • Пріоритет особистого над суспільним. • Нерозбірливість в засобах під час досягнення мети.

[2]

Таким чином, богослови вважають, що всі ідеали, окрім ідеалу Бога, є шкідливими і обов'язково перероджуються [2]. Такий «чорно-білий» підхід до тлумачення гуманізму («або-або») призводить лише до однозначного вибору на користь християнського гуманізму, на противагу прагматизму (антропоцентристському гуманізму).

Розглянемо головні докори, які пред'являє християнський гуманізм антропоцентристському стосовно результату дії останнього (без урахування наявності ідеї Бога). Християнські гуманісти стверджують, що в центрі уваги антропоцентристського гуманізму стоїть людина з її вадами і недоліками, причому з претензіями на положення супермена, ніцшеанця. Принципом цього гуманізму є формула «возлюби себе самого», а не християнська - «возлюби ближнього свого»; матеріальні цінності, а не духовні, є провідними (християнство загалом заперечує матеріальні цінності).

У цьому контексті визначальною ідеєю, яка розмежовує гуманізм і прагматизм, є ідея Тейяра де Шардена, вченого та богослова, котрий критикував антропоцентризм за те, що він ставить пересічну людину в центр світу і вважає її вершиною еволюції. Натомість Т. де Шарден вводить ідею розвиненої особистості, «суперособистості», яка і є вершиною еволюції [13:40]. Він вважав, що така особистість дійсно, наближаючись до Бога, долає конфлікти між наукою та релігією [13:223].

Більшість форм гуманізму визнають за людиною не лише ідею самовдосконалення, а й ідею людини як творця навколишнього світу. Християнський гуманізм заперечує ідею радикальних змін суспільства з боку людини, залишаючи за нею лише здатність до самовдосконалення своєї особистості.

Сучасна педагогіка визначає особистість за її ставленням до оточуючого світу, до соціуму [10:301]. Тому ми віддаємо перевагу тим формам гуманізму, які визнають абсолютну цінність людини, завдяки тому, що вона здатна змінювати навколишній світ і себе в цьому світі на краще. Саме такий підхід дає можливість особистості найбільшою мірою реалізуватись як діячеві.

Виходячи з того, що гуманізм - це не лише самовдосконалення людини, але й вдосконалення світу людиною, ми вважаємо доцільним розгляд нового підходу до «антропосоціального гуманізму» з метою відмежування від «антропоцентристського гуманізму». В центрі «антропосоціального гуманізму» знаходиться не просто

людина, і не людина-супермен, а духовно розвинена особистість. Вона припускає доцільність матеріальних цінностей для розвитку особистості, але не вважає їх головними. Вона вважає їх лише засобом для успішної та найбільш повної самореалізації особистості.

Така людина відкрита для всіх форм гуманізму, визнає всі традиційні гуманістичні цінності. Ідеалом антропосоціального гуманізму є особистість, яка детально вивчена А.Маслоу та К.Роджерсом [5:7-8; 11:19,76]. Вона одержала назву «самоактуалізована особистість». Прикладами таких особистостей є: лікарі-гуманісти С.Федоров, Г.Ілізаров, М.Амосов, А.Швейцер, педагоги А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський, Б.Спок, Я.Корчак, вчені В.Вернадський, О.Сахаров та багато інших.

Можна скласти таблицю сучасних форм гуманізму в системі координат «духовність-прагматизм» (Табл.2.). Вона дозволяє побачити, що гуманізм є поняттям динамічним, в ньому багато перехідних форм.

Табл.2. Форми гуманізму.

ФОРМИ ГУМАНІЗМУ			
<i>Християнський гуманізм</i>	<i>Антропосоціальний гуманізм</i>	<i>Антропоцентристський гуманізм (прагматизм)</i>	<i>Утилітарний (вузький) прагматизм</i>
<ul style="list-style-type: none"> Абсолют - Бог (інші ознаки див.табл.1.). 	<ul style="list-style-type: none"> Абсолют – самоактуалізована особистість. Пріоритет духовних цінностей над матеріальними. Соціальна активність. 	<ul style="list-style-type: none"> Абсолют - людина успіху, супермен. Пріоритет матеріальних цінностей над духовними. Визнання духовних цінностей другорядними. Соціальна активність. 	<ul style="list-style-type: none"> Абсолют – пересічна людина з масовою свідомістю. Пріоритет матеріальних цінностей над духовними. Ігнорування духовних цінностей. Соціальна апатія.

[14:37-39; 5:7; 10:79]

Складена нами таблиця дозволяє побачити як відмінність між різними формами гуманізму, так і те, що їх споріднює. Більше того, вона ілюструє поняття “гуманізму” як динамічну систему. Кожний структурний елемент цієї системи має певну завершеність, автономність, самодостатність.

Такий погляд на гуманізм як на систему дає можливість стимулювати діалог між різними його формами.

Як приклад, можна розглянути діалог традиційної гуманістичної педагогіки (загальної та вікової) з християнською гуманістичною педагогікою. На прикладі ми бачимо, що у “світських” школах виникають факультативи вивчення Біблії та християнської етики. В містах з’являються приватні школи християнської орієнтації (так, в Житомирі діють дві таких школи).

Діалог цих двох напрямів тільки-но починається в нашій країні, де, як відомо, школа відокремлена від церкви. На жаль, цей діалог є малопродуктивним, оскільки найчастіше він починається з неприйняття.

На наш погляд, вихід полягає в тому, щоб між різними гуманістичними напрямами існувало почуття міри - знання про те, до якої межі можна співробітничати різним гуманістичним напрямом у педагогічній галузі. В центрі уваги цього діалогу має бути принцип взаємовигідного співробітництва різних напрямів, але обов’язково в межах, які забезпечують автономію кожної із систем. Чітке розмежування позицій стане гарантом вільного розвитку кожної системи, забезпечить повноправне співробітництво.

- Білоусова В.О. Життєві та етичні цінності старшокласників. Цінності освіти і виховання: Науково-методичний збірник /За ред. О.В.Сухомлинської. – К., 1997. - 224с.
- Вишневський О.І. Система вартостей стратегії виховання (тезовий виклад). - Там само.
- Гуслякова Н.І. Ідеали і ціннісні орієнтації сучасних підлітків //Рідна школа. - 1993, №8. - С.11-14.
- Лукашевич Н.П., Солодков В.Т. Социология образования. – К., 1997. - 224с.
- Маслоу А. Дальнейшие рубежи развития человека //Вопросы саморазвития человека. Междисциплинарный теоретико-методологический сборник /Под ред. В.Данченко. – К., 1990. - 145с.
- Ноубель Д. Осмысливая современность. – К., 1998. - 447с.
- Нартова-Бочевер С.К. Два типа нравственной самореализации личности //Психологический журнал. - 1994, №4.
- Психолого-педагогические основы формирования личности учащегося профтехучилища /Н.Ф.Гейжан, М.К.Андреева, О.М.Мороз и др. – М., 1991. - 136с.
- Психологічні аспекти гуманізації освіти. Книга для вчителя /За ред Г.О.Балла. - Київ-Рівне, 1996. - 125с.
- Психологія і педагогіка життєтворчості: Навч.-метод.пос /В.М.Доній, Г.М.Несен, Л.В.Сохань та ін. - К, 1996. - 792с.
- Помиткін Е.О. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти. – К., 1996. - 164с.
- Практическая психология образования. Учебник для студентов высших и средних специальных учебных заведений /Под ред. И.В.Дубровиной. – М., 1997. - 528с.
- Шарден Т. Феномен человека. – М., 1987.
- Шварцман К.А. Философия и воспитание. – М., 1989. - 206с.

Матеріал надійшов до редакції 2.07.99

Вирковский А.П. О реализации диалогического принципа в гуманизации образования.

Изложен анализ современных философских и педагогических гуманистических концепций с помощью их сопоставления, сравнения, синтетического взаимопроникновения. Конструируется новый подход гуманистической педагогики - антропосоциальный гуманизм.

Virkovsky A.P. On Realizing the Dialogic Principle in Humanization of Education.

The article contains the comparative analysis of modern philosophical and pedagogical humanistic conceptions taking into account their synthetic mutual penetration. A new category of humanistic pedagogics, anthroposocial humanism, is being constructed.